

המקלטים לשוודות ולשוודי סחר בכני-אדם בישראל: מחקר הערכה

דפנה הקר ואורנה כהן

הקדמה

מסוף שנות התשעים של המאה העשרים, הפכה ישראל לחלק מהתופעה הגלובלית של סחר בכני-אדם. לנוכח זאת, החליטו הכנסת וממשלת ישראל וארגונים חברתיים שונים, להיאבק בתופעת הסחר בכני-אדם על רבדיה השונים, לרבות עבודות ועבודות כפיי. אחת הפעולות המשמעותיות ביותר של מדינת ישראל בהגנה ובסיוע לשיקום קורבנות סחר בכני-אדם היא הקמתם והפעלתם של שני מקלטים. בשנת 2004 החל משרד הרווחה להפעיל, באמצעות עמותת קשת (קידום שירותי תקן), את מקלט "מעגן" לקורבנות סחר בנשים. חמש שנים לאחר-מכן חוקם באופן דומה מרכז "אטלס" לגברים קורבנות עבודה וסחר לעבודות ולעבודות כפיי. המקלטים הייעוציים הללו מספקים לשוודי ולשוודות הסחר סל שירותים מקיף במימון מדינה, הכולל, בין היתר, קורת-גג, מזון, סיוע בהשגחה תעסוקתית, וטיפול רפואי.

בשלוש השנים האחרונות מתמודד צוות המקלטים עם שינויים משמעותיים באוכלוסייה המגיעה אליהם. מצד אחד, הסחר בנשים לזנות לישראל כמעט מוגר והנשים המגיעות למקלט בשל סחר לזנות, הן לרוב נשים שהגיעו לישראל לפני כעשור, וחלקן שוהה במקלט תקופה ממושכת ביותר. מצד שני, החלו להגיע לישראל אלפי מבקשי מקלט מאפריקה, שמצדדים מניעים למקלטים בשל התעללות קשות שעברו בדרכם לישראל, אך ספק אם הם עונים להגדרה המשפטית של קורבן סחר בכני-אדם. אלה מצטרפים לאוכלוסיית מהגרי ומהגרות העבודה המגיעים למקלטים בעקבות התעללות וניצול מצד מעסיקים ישראלים. כך נוצרו במקלטים "מגזלי כבל" המאכלסים נשים וגברים ממדינות שונות, חרבויות ודתות שונות, הדוברים בשפות שונות, שהגיעו לישראל בניכונת מגוונות, והגיעו למקלטים לאחר חוויות קשות מסוגים שונים. תפיסת האנושי המורכב מהווה אתגר למקימי המקלטים ולמפעיליהם ומעורר שאלות באשר למטרופם של המקלטים ושל סל השירותים הניתן בהם.

במהלך 2010-2011 ערכנו מחקר הערכה שישים לו למטרה לבחון את הצרכים של האוכלוסיית השונות המגיעות לשני המקלטים. לברוך את הטיפול הניתן להן, ולתת המלצות לשיפור המדיניות הנוגעת לשיקומם של הנשים והגברים שורדי סחר בכני-אדם בישראל ובמדינות אחרות. המחקר היה פרי יוזמה של העמותה למחקר סיוע לעובדים זרים (כיום, 'מקד' לפליטים ולמהגרים'), החלוצה בפעילות

וממשלת ישראל ופגמות שונות, להיאבק בתופעת הסחר בבני-אדם על שלל גווניה, לרבות עבדות ועבדות כפייה.

המאבק בסחר בבני-אדם כולל שלושה מישורי פעולה מרכזיים: פעילות מקומית למניעת הסחר, הנפדה לדין של הסוחרים, והגנה על הקורבנות וטיע בשקומם. ממשלת ארצות הברית מכנה את שלושה המישורים הללו שלושה ה־P's: US Department of State, Trafficking in Prevention, Prosecution, Protection (Person Report, 2009). מחקרנו מתמקד במישור השלישי של ההגנה והשקום, שמשמלת ארצות הברית מהלקת לשלושה ה־R's: Rescue, Rehabilitation, Reintegration (שם).

אכן, אחת המטרות של פרוטוקול פלזמו, שמדינת ישראל חתמה עליו ב-2001 ואשררה ב-2008, היא: "להגן על קורבנות סחר כאמור ולסייע להם, תוך ניבוד מלא של זכויות האדם שלהם" (סעיף 2 (ב)). בפרוטוקול נאמר כי: "כל מדינה שהיא צד תשקל יישום אמצעים שיאפשרו את השקום הנפשי, הפסיכולוגי, והחברתי של קורבנות הסחר בבני-אדם". הדברים אומרים בעיקר במתן דיוור מהתאים, בייצוץ ומדיע על זכויות משפטיות, כטיע רפאי, פסיכולוגי וחומרי, ובהזדמנויות תסקיה, חינוך והכשרה. בנוסף, כל מדינה צריכה להביא בחשבון את הגיל, המין והצרכים המיוחדים של קורבנות הסחר, להשתדל לזאג לביטחונם הפיזי כל עוד הם בשטחה, לפתח אמצעים משפטיים לפיצוי הקורבנות, ולשקול איצוץ אמצעים המתירים לקורבנות הסחר להשאיר בשטחה, באופן קרבי או זמני, במקרים מתאימים (סעיף 6). לעיינו, רלבנטיות גם ההוראות העוסקות בהחזרת הקורבנות למדינת המוצא. הפרוטוקול מנתח את המדינות שאשררו אותן, כי כאשר מדובר באזרח או בתושב קבע של מדינת המוצא בעת הכניסה למדינה המאוחדת, תוכסה החזרתו למדינת המוצא "תוך ההשכחה ואתה בשלמו של אותו אדם וכמצבו של ההליך המשפטי הקשור לעובדה שהאדם הוא קורבן סחר בבני-אדם ורצוי שתיעשה מרצו"ן" (סעיף 8 (ב)).

כאמור, אחת הפעולות המשמעותיות ביותר של מדינת ישראל בהגנה ובטיע לשקום קורבנות סחר בבני-אדם היא הקמתם והפעלתם של שני מקלטים ייעודיים לאוכלוסייה זו. בעקבות המלצות של צוות בינ-משדדי, שהוקם ביחמת חינוץ המשפטי לממשלה אז, אליקים רובינשטיין, החליטה ממשלה ב-1.12.2002 לחקם מקלט להמישים קורבנות של סחר בבני-אדם לונות (החלטה 2806 של ממשלה ה-29). בהחלטה הממשלה הוצעה כי יש להתייחס לקורבנות כבני-אדם הזאיים לכבוד אנושי ולזכויות אדם. נקבע כי מטרת המקלט הן מתן מענה הולם למצבן המיוחד של הנשים הקורבנות ועידודן להגיש תלונות ולהיער נגד הסוחרים, ומתן תמיכה שתאפשר להן להתחיל תהליך של האוששות. עוד קובעת ההחלטה כי "לקרובן סחר בבני-אדם ששוהה במקלט יוענק טייע פסיכולוגי, סוציאלי ורפואי כששירותי הטיע הפסיכולוגיים והסוציאליים יתבססו על מודלים של התערבות לטווח קצר". ההחלטה קובעת כי כל קורבן סחר חוכל לקבל גם טייע משפטי וכי היא

לא-ממשלתית נגד סחר בבני-אדם בישראל. אל היחמה הצטרפו משד החוותה, תאחראי למקלים לקורבנות סחר בבני-אדם ועמותת קשת, המפעילה את המקלטים, תוך שיתוף-פעולה מלא עם החוקרות והנגשה שדה המתקר. המתקר מומן כטיע גיינטי ישראלי. המתקר הניח דוח נוח ומפורט (הקר וכהן, 2012), שהגוש בורסתו באנגלית לממשלת ארד"ב.

בפרק זה נסקור את המענה השיקומי הניחן בשני המקלטים, תוך הדיגשת הייחודיות של מענה זה בהשוואה בינלאומית והצגת המלצותינו לגבי הסוגיות עמן נדרשים הנוגמים המשפלים להחמור, לאור המורכבות והדינמיות של תופעת הסחר בבני-אדם.

סקירת ספרות

סחר בבני-אדם הוא תופעה הקיימת במדינות רבות. לפי הערכות של ממשלת ארצות הברית, חיים כיום על-פני הגלובוס כ-12.3 מיליון בני-אדם שנפלד קורבן לסחר בזנות ולעבדות, כ-56% מהם נשים וילדות. בשנת 2010 זדו 33,113 קורבנות חדישים של סחר בבני-אדם ברחבי תועלם. החערכות הן כי המחזור הכספי הנובע מפעילות הסוחרים בבני-אדם צומד על כ-32 מיליארד דולר בשנה (US Department of State Trafficking in Person Report, 2010; 59-57).

התופעה זאת מידת הדייקן בדיווחים בפיקות עליה, הן בשל קיומה במחשכים הן בשל ראינטרסים הפוליטיים הקשורים בפיקות עליה (לובנדון, 2011: 59-57). פרוטוקול האו"ם משנת 2000 למניעת הסחר בבני-אדם ולדירי וענישה של הסוחרים, במיוחד בנושים וילדים, המשלים את אמנת האו"ם נגד פשע מאורגן הוצעה גבולות (להלן פרוטוקול פלזמו), מגזיר סחר בבני-אדם כך: "הגויס, ההחבלה, ההעברה, מתן המחסה או הקבלה של בני-אדם, באמצעות איזם או שימוש בכוח או צורות אחרות של כפייה, של הטיפה, של הונאה, של חרמות, של ניצול לרעה של סמכות או של מצב של פגיעות, או מתן או קבלה של תשלומים או תכבות להשגת הסכמתו של אדם שייש לו שליטה על אדם אחר, למטרות ניצול. ניצול יכלול, לכל הפחות, ניצול זנות של אחרים או צורות אחרות של ניצול מיני, עבודה או שירותים רפפיה, עבדות או נהגים הדומים לעבדות, שעבד או הוצאת איברים" (סעיף 3 (א)). כבר למעלה מהמתעשרה שנים שישראל היא חלק מהתופעה הגלובלית של סחר בבני-אדם, בגין היותה יעד של סוחרים שייבאו לישראל נשים למטרות סחר זנות, של מהוגל עבודה המנועלים על-ידי מעסיקהם, וכן של גברים ונשים המגיעים לישראל ומבקשים בה מקלט לאחר שעברו התלללויות קשות בדרכם מאפריקה. על-פי הערכות של ארגונים חכרתיים, יש כיום מאות ואולי אף אלפים של קורבנות סחר בבני-אדם כשטחה של ישראל (רויחן, ליברכיץ ובורנשטיין, 2010), אם כי כאמור, קשה לאמוד את ממרי התופעה במדויק. לונכה זאת, החליטו הכנסת

תוך כדי עבודה ולהתאים דגמי התערבות שפותחו לאוכלוסיות אחרות לאוכלוסיות המקלטים.

עם זאת, ניתן לומר מגמה של מעבר מגישה טיפולית מגבילה ופטרנליסטית לגישה טיפולית ממוקדת זכויות. מטגרות שיקומיות, המגבילות את חופש התנועה של השוהות בהן (שהיו שכירות כאשר דובר בנושם קורבנות סחר לזנות), לא מקובלות יותר, בין היתר עקב ההכרה כי הגבלה זו נחווית על-ידי הנשים כרה-ויקטימזציה. הגישה השכיחות כיום מתמקדת בשיקום המבוסס על שילוב בקהילה ובטיפול נפשי בדגש על העצמת הפרט לקראת חיים עצמאיים ללא סכנת סחר חוזר (Locke, 2010).

אתגר עיצוב תורת שיקום ייעודית לשוהות ולשוהות במקלטים לקורבנות סחר בבני-אדם בישראל נעשה קשה עוד יותר בשלש השנים האחרונות. זאת, בשל שינויים משמעותיים באוכלוסייה המגיעה אל מעגן' ואל 'אטלס', מצד אחד, ונושם לזנות לישראל כמצע מונח (רוח הצוות הביד-משרדי, 2011). ומצד אחר, תהליך להגיע לישראל אלפי מבקשי מקלט מאפריקה, שמקצתם מגיעים למקלטים בשל התחלוליות קשות שעבורם בדרכס לישראל (רוזן ואח', 2011). אכן, כפי שפורט בפרק 5 (א) בספר זה (גולצמן ודודוביץ, 2013), כיום שוהות בימעגן' נושם שנסחר לזנות לישראל במדיניות ברה"מ' לשעבר, כשתופעה זו עוד היתה קיימת, ותמצאות בישראל שנים לא מועטות. נושם מדיניות באסיה שהגיעו לישראל לעבודות סיעור ותוצלו על-ידי מעסיקה'ן, ונושם אפריקאיות שונכסו לישראל לאחר שעברו התחלוליות קשות מדי מתוכננים ומברוהי הגבול'. באטלס' נמצאים כיום מהגרי עבודה מאסיה שנוצלו על-ידי מעסיקהם במגזר החקלאי וגברים מאפריקה שעברו התחלוליות קשות בסיני. אשר על כן, המקלטים משרתים כיום אוכלוסייה הטרוגנית של גברים ונושם, הנוכלים אלו מאלו בנכיות הגעתם לישראל, בשפתם ובתרבותם, בצורכיהם ובמעמדם המשפטי. מצד זה מהווה אתגר גדול למדינת ישראל, לעמותה המפעילה את המקלטים מטעמה ויצוות המקלטים. אתגר דומה עומד בפני כל מדינה אחרת שהיא יעד למהגרי עבודה ולפליטים. מכאן ההשיבות של מחקר הערכה שיבדוק את הצרכים של השוהות והשוהות במקלטים, את השידורים הניתנים במקלטים בתוך מכלול השידורים הניתנים לשורדי ולשורדות סחר בבני-אדם בישראל, ואת ההתאמה ביך הצרכים לבין המענים.

שיטה

בשל מורכבות תופעת הסחר בבני-אדם, הדינמיות שלה וריבוי הגורמים המשפלים בה, בחרנו בכלי מחקר איכותני, המאפשרים בחינה מעמיקה, החליטיות, וטורוליסטיות של שדה המחקר. המחקר כלל 46 ראיונות חצי-מובנים, שיקימו עם שתי קבוצות החלבוטיות להבחנה פועלם של המקלטים: (1) נושם וגברים השוהות במקלטים בהווה או שהו בהם בעבר (n=30); ו(2) מעצבי מדיניות הטיפול

השהו במקלט עד להוצאתה ממדינת ישראל או עד תום העדות. התלטת ממשלה זו ברעיה בפרואו 2004, עם הקמת מקלט מעגן'.

מאמצע שנות ה-2000 גברה ההכרה בצורך להתייחס גם לסחר בבני-אדם שאיני למטרות זנות, אלא להעסקה בתנאי עבודה וכפייה. ב-2007, על בסיס המלצות ועדת המנכ"לים בנושא המאבק בסחר בבני-אדם, ולאחר שישראל הוזהרה מפני ירידה לדרגה השלישית (Tier 3) בדרת האמריקאי השנתי לעניין מאבק בסחר המקמת מטרת המיעדת לשלשום קורבנות עבדות ולקורבנות סחר למטרות עבדות ועבודה כפייה, שסוכלים מובעיות גופניות ופסיכוסוציאליות קשות כתוצאה מהעבדות שעברו גרם. ההלט כי השוהות יקבלו במקלט סיע במציאת עבודה, סיע רפואי, משפטי ופסיכוסוציאל, ויוכלו לשוב לארצם או לעבור לעבודה חלופית בתת המקפת השיקום וההכרה". ההלטת כלה גם הקמת שלוש ירדות לשוהות קצרות מ-2009, עם הקמת מקלט אטלס (ההחלטת כלה גם הקמת שלוש ירדות לשוהות קצרות מעדי, שנסגרו לאחר שהתברר כי אין בהן צורך). למעשה, החלוקה בין שני המקלטים אינה על-פי סוג הסחר והעבדות שנוכרו בקורבנות, אלא היא חלוקה על-פי מין, כאשר 'מעגן' מועד לנשים ו'אטלס' לגברים.

השוב לצייין כי הזכות לשיקום של קורבנות סחר בבני-אדם מעולם לא עוגנה בחוק בישראל, אף לא בחוק איסור סחר בבני-אדם (תיקוני התיקון), החש"י 2006, העוסק בהיבטים שונים של המאבק בתופעה. עם זאת, הקמת מקלטים ייעודיים לקורבנות סחר בבני-אדם מכוח החלטות הממשלה, המספקים טל שירותים מקיף, במסגרת ופקיחת המדינה, ללא התניה של העדה נגד הסתה, הוא מהלך ישראלי חלוצי ונרי בהשוואה למקומות אחרים בעולם. כפי שפורט בפרק 5 (א) בספר זה, אשר נכתב על-ידי גולצמן ודודוביץ, כמו גם בדרת המפורט שבהבנו על המקלטים (לוי-פרימן בתוך חקר וכחן, 2012, פרק 2-1), בניגוד לעשה בישראל, במדינות רבות אין מקלטים ייעודיים לאוכלוסייה זו וקורבנות סחר בבני-אדם מושמרים במקלטים לנשים מוכות או לחסרי בית, המקלטים הקיימים מקומים, מומונים ומתופעלים על-ידי עמותות, ואם קיימת תמיכה כלכלית במקלטים מטעם המדינה, הסייע מנתנה בהעדה נגד הסחרים.

עדיין, העדה של זכות משפחת של קורבנות סחר בבני-אדם לשיקום, ומכאן העדה הגדרה משפחת של "שיקום" לאוכלוסייה זו, עלול להוביל לעימות ולחוסר הסכמה בדבר הדיעות המקלטים ומטרותם. עמילות זו גוברת בשל העדה של תורת שיקום טיפולית ייעודית לשורדות ולשורדי סחר בבני-אדם (Aronowitz, 2009). לא מצינו בספרות התאורטית והייחוסות מספקת לצרכים הנופיים הייחודיים של שורדות ושורדי סחר בבני-אדם ולמענים הטיפולים הדאיים להם (Yakushko, 2009), ואין בנמצא מחקרים אמפיריים אודות האפקטיביות של אלטרנטיבות שיקומיות שונות. מאכן, שהצוותים המשפליים את המקלטים נאלצים לפתח את כלי הטיפול והשיקום

מדינת ישראל, לעומת זאת, החליטה על הקמת המקלטים באחריות משרד הרווחה, תוך הפקדת ניהולם בידי צמנת קשת, במסגרת מקורן של המדינה ובפקודתה. הקמת המקלטים היא חלק מהמחויבות הכללית שלקחה על עצמה מדינת ישראל למאבק בסחר בבני-אדם, מחויבות שבאה לידי ביטוי בחקיקת הכנסת ובהחלטות הממשלה שתוארו לעיל, כמו גם בפעילותם הנמשכת של משרדי ממשלה שונים, לרבות משרד הרווחה, משרד הבריאות ומשרד הפנים, המתואמים באמצעות ועדת מנכ"לים ויחידת היאום מיוחדת הכפופה למשרד המשפטים (הקרן וכהן, 2012, פרק 2.2).

סיוע שאינו מותנה בשיתוף פעולה עם הרשויות

במדינות רבות המעסיקות סיוע לקורבנות הסחר בבני-אדם, הטיע מותנה בשיתוף-פעולה עם הרשויות, בראש ובראשונה בנכונות להעיד נגד הסוחרים (ארה"ב היא חריג לכלל, ראו Shigekane, 2007). מהדאיגונו למדנו כי בראשית ההתמודדות עם מתן סיוע לקורבנות סחר בבני-אדם, מדיניות ישראל הייתה כי יש להתנת את נכונותו להעיד נגד הסוחרים. מדיניות זו השתנתה, וכיום יכולים נשים וגברים לשהות במעון ובאטלס ולקבל את כל השירותים הניתנים בהם, ללא קשר לנכונותם לקחת חלק בהליכים הפליליים נגד הסוחרים. יתרה מזאת, כיום, לאור המיגרו הכמעט מוחלט של הסחר לזנות מחו"ל לישראל, לנכונות הקשיים בהאבטת של מעסיקים לדין הוזקה כנצאי עבדות ועבדות כפייה (הקרן וכהן, 2012, פרק 8.2), ולנוכח העובדה שאין אפשרות להעמיד לדין בישראל את מי שהתעללו בנשים ובגברים במדבר סיני, בדרך לרשויות כי רבים מהמופגים למקלטים לא ייקחו חלק בהליכים פליליים כלשהם, כך, בעוד שבשנים הראשונות של המליונים אחת ממטרות הסייע לקורבנות הסחר הייתה לעודד אותם להעיד נגד הסוחרים, כחלק מהמאבק בסחר לזנות, כיום הסייע במקלטים הוא מטרדה בפני עצמה, השמה במרכז את קורבנות הסחר ואת צורכיהם.

סל שירותים מקיף

כפי שפורט בהמשך, מחקרנו מלמד כי המקלטים מעניקים מענה חולס לצורכיהם הבסיסיים של השהים בהם, על-ידי מתן קורת-גג מתאימה, מזון מספק, ושאור והגנאים הנדרשים לקיום אנשי בכבוד. בנוסף, מדינת ישראל מספקת לשוהים במקלטים טיפול רפואי שוטף ומקור וסיוע משפטי הנית במגוון רחב של סוגיות הקשורות לשהייהם בישראל. במקלט מטיען נותן גם סיוע מוציא-אלי. צוות המקלטים עושה מאמצים גדולים כדי להסדיר את אשרות העבודה של השהים בהם, למצוא להם מקומות עבודה הוגנים, וללוותם בהחליף קליטהם במקום העבודה החדש. לעומת סל שירותים מקיף זה, השירותים הניתנים לשורדות ולשורדי סחר בבני-אדם במדינות רבות אחרות קפוי מועד, חלקיים ולא מספקים (US Department of State Trafficking in Persons Report, 2012; Shelley, 2010; Rosenberg, 2008; Bjerkam, 2005).

בקורבנות סחר ברשויות המדינה ובארגונים הלא-ממשלתיים (n=16), בנוסף, נערכו שיחות משלשמות עם העובדות הסוציאליות במקלטים ושני מפגשים קבוצתיים עם צוות המקלטים.

המחקר כלל גם ניתוח של חומרים כתובים רבים, לרבות דוחות שהתפיקה צמנת קשת לגבי המקלטים שהיא מנהלת, ניירות עמדה של מוקד סיוע לעובדים זרים, פרוטוקולים דוחות של ועדת המשנה של הכנסת למאבק בסחר בנשים, מסמכים שהופקו על-ידי המתאמת הביקשורדית למאבק בסחר בבני-אדם, ועוד. כמו כן, נערכו בספרים, במאמרים ובדוחות על סחר בבני-אדם שפורסמו בחו"ל, במידע שניתן בכנסים אקדמיים ואקטיביסטיים, ובמידע שהתקבל מארגונים לא-ממשלתיים שניתן בכנסים בשיתוף של גברים ונשים שורדי סחר בבני-אדם במדינות שונות.

להגברת מהימנות הממצאים, כל חוקרה ניתנה את תוצרי המחקר בנפרד ולאחר-מכן שלבו הניתוחים. בנוסף, ממצאי המחקר נשלחו לאינטרמנטים מרכזיים בשדה המחקר לקבלת משוברים. החוכנות שחופקי מהמשוברים שילכו בדוח הסופי. כאמור, ממצאי המחקר הוצגו בדוח נרחב ומפורט (הקרן וכהן, 2012). בפרק זה נתמקד בייחוד במענה שנותנת מדינת ישראל לשורדי ולשורדות סחר במקלטים ובמהלצולטינו לקובצי המדיניות ולפועלים בשדה, לאור ממצאי המחקר.

ייחודיות המענה לנשים ולגברים שורדי סחר בבני-אדם בישראל

כאמור, מדינת ישראל הקימה שני מקלטים לשורדי סחר בבני-אדם, האחד לנשים והשני לגברים. ממצאי המחקר התערכה מלמדים כי מהלך זה ייחודי, בהשוואה לנעשה במדינות אחרות, ככמה היבטים חשובים:

מסגרת ייעודית

במדינות רבות בעולם, הנשים והגברים שורדי הסחר בבני-אדם מופנים למקלטים ולמרכזים המרעיים לאוכלוסיות מוחלשות אחרות (דוגמת אנשים חסרי בית ונשים נפגעות אלימות במשפחה) (לוינפוריימן בתוך הקרן וכהן, 2012, פרק 2.1). במקרים רבים הסייע תמוצע להם ממוקד רק בנשים קורבנות סחר למטרות ויצאל מיני, תוך התעלמות מקורבנות סחר למטרות אחרות ומקורבנות שהם ילדים וגברים (Blanchet, 2002). בישראל, לעומת זאת, קורבנות סחר לזנות, קורבנות עבדות קורבנות סחר לעבדות ולעבודה כפייה, שאינם אודחי המדינה, מופנים למקלט המיועד באופן ספציפי להם – נשים מופנות למקלט מטיען, גברים למקלט אטלס.

מסגרת באתריות המדינה

במדינות רבות המסגרות שבהן שוהים הנשים והגברים שורדי הסחר בבני-אדם, אם הקמו, הן חקמו ומנהלות על-ידי ארגונים לא-ממשלתיים, לעתים כספיי המדינה ולעתים מכספי תרומות (לוינפוריימן בתוך הקרן וכהן, 2012, פרק 2.1).

המאפיינים המועילים הקיימים במקלטים בד בבד עם מיפוי סוגיות הדורשות ליבון על-ידי כל גורם ישראלי או אחר, המבקש לסייע בשיקום קורבנות סתור בבני-אדם.

המלצות

ההמלצות המוצגות כאן נגזרו מקמצני המחקר והן רלבנטיות לחקופת המחקר (2010-2011). מבינון שמדובר במחקר הערכה איכותני, ראשון מסוגו ומוגבל במקו ובמהלך, יש מקום למחקרים נוספים, לרבות מחקרים כמותיים, מחקרים ארוכי-טווח ומחקרים עם קורבנות סתור בבני-אדם שלא הגיעו למקלטים, בקבוצת ביקורת והשוואה. מחקרים כאלה יאפשרו לשכלל את ההמלצות ולהצטיף. כמו כן, מבינון שמדובר בשדה דינמי מאוד, ייתכן וכבר בשעת כתיבת שורות אלו מורכבים שונים בו השתנו, והם מצדיקים המלצות נוספות או שונות.

חלק מההמלצות שתוארו להלן כבר מיושמות בישראל וכמקומות אחרים בעולם. נהור לנו כי אימוץ כולל של ההמלצות כרוך במשאבי זמן וכסף, ולכן אימוצה של כל המלצה חלף באיזון בין נחיצותה לבין נחיצותן של פעולות אחרות. במובן זה, לא מדובר בהמלצות בהתאם לסטנדרטים בינלאומיים כאלה או אחרים, אלא במיפוי דרכי פעולה אופטימליות. מטיבות אלו, ובשל העדר דיון מעמיק בספרות בשוקם קורבנות סתור בבני-אדם, ניסחנו את המלצותנו באופן שאנו מקוות כי יתרום להתוויית דרכי פעולה שעשויות לשמש השראה לכל מדינה או ארגון בעולם, המבקשים לפעול לשיקום של שורדי הסחר בבני-אדם ועבירות אחרות השוללות חרות. בה בעת, אנו מודעים לשהייה הקצרה שלנו בשדה המחקר ולמגבלות הנתבעות מכך. ייתכן והחמצנו סוגיות חשובות, נקודות-מבט נוספות ודקויות בעלות משמעות. לפיכך המלצותנו הן בגדר הזמנה לדין, ולא תבעת דעה נחרצת.

שיתוף-פעולה, פיקוח והתאמה למציאות משתנה

שדה המחקר מלמד על ההשיבות של שיתוף-הפעולה בין רשויות המדינה, ארגונים לא-ממשלתיים וגורמים חוקי-מדינתיים. מאפייני הגלובליים של הסחר בבני-אדם, מורכבותו והמורכבות של שיקום קורבנותיו, מהייבם זיאום ושיתוף-פעולה הדוק בין הגורמים השונים. ריבוי הגורמים ואופיים השונה דוקא תורמים להבנת מעמקה של התופעה, לאיתור מגמות של שינוי, ולהתאמת דרכי ההתמודדות עמה. בה בעת, ריבוי הגורמים והשיבות מחייבים קיומם של גופים מתאמים, שעשויים גם לשמש במה לדינאים ולהתוויית מדיניות, לנטוח המצבאות הדינמית.

לביי המקלטים, ובמיוחד לאור העובדה שהם מנהלים על-ידי ארגון לא-ממשלתי, חשוב להקפיד על התנסות תכופה ורצופה של ועדת היגוי ביי-משרדית של כל אחד מהם, או של ועדה משותפת. אנו ממליצים לשלב בוועדה ההיגוי וציגים של ארגונים בינלאומיים וארגונים חברתיים, כמו גם וציגים מביי הנשים והגברים השוהים במקלטים או ששהו בהם בעבר ונשארו בישראל.

שיתוף-פעולה בין הגורמים השונים
הפעולות למינן הנשים והגברים שורדי הסחר בבני-אדם במדינת ישראל, והקמת המקלטים בכלל זה, מהאפייניות בשיתוף-פעולה נדיד בין רשויות המדינה, גורמים מחוץ למדינה וארגונים חברתיים. גורמים חוקי-אומיים, וכאשם ממשלה אוצנות חברית, מייצגים סטנדרטים ולחץ לפעולה. המוראניים במחקר שבו הונווד את אודי"כ כזוד להקמת המקלטים, וצינו את מעורבותם של וציגי הממשלה האמריקאית בגיוס מעק כספי להקמת המקלטים, בהכשרת עובדי מדינה ופעילים חברתיים בתחום, ובמעקב אחר יישום ההיערות והיערות לישראל כרוחות השנתיים שפוסמת ממשלת ארצות הברית בקשר למאבק סתור בבני-אדם. מעורבות אמריקאית זו קיימת גם לגבי מדינות אחרות, וכספרות קיים ויכות בין הרואים במעורבות הבינלאומית של אודי"כ בסוגיה זו מעורבות מבורכת ואפקטיבית (Lagon, 2011; Bernat & Zhilina, 2011). לביי אלו המבדקים אותה כמעורבות קולוניאלית שאינה רגישה הקשר (Salazar Perenas, 2006; Weiss, 2012).

גם ארגונים פנים-מדינתיים לוקחים חלק פעיל ומשמעותי בשדה המחקר. וציגי המשרדים הממשלתיים ציניו לטובה כי ארגונים חברתיים משמשים חיישנים בשטח ולחיצים על הרשויות לפעול בהתאם לשינויים המתרחשים בישראל בקשר לטור בבני-אדם ולקורבנותיו. בהקשר של פעילות המקלטים, ארגונים חברתיים, ובמיוחד סקנד טויע לעובדים זרים ויאשה לאשה – מרכז פמיניסטי חופשי מעורבים בסיוע לחלק מהשודדים במהלך שהייתם במקלטים ולאחר עזיבתם, ונמצאים בריאלוג שוטף אם צוות המקלטים בנוסף, הארגונים לוקחים חלק פעיל בויננים בכנסת לגבי עיצוב המדיניות הראויה בקשר לטייע לשורדי הסחר ומפורסמים דוחות רלבנטיים המתעדים את המצב בשטח.

כאמור, משרדי ממשלה שונים מעורבים ביישום מדיניות הטייע לקורבנות סתור בבני-אדם, והם משתפים פעולה ביניהם, ועם צוות המקלטים, כדי להתמודד עם המציאות המשתנה. צוות המקלטים נמצא בקשר שוטף ופורה עם משרדי הממשלה הריבטיים ועם הארגונים החברתיים בישראל. כמו כן, הצוות נמצא בקשר עם תניעויות הדיפלומטיות של מדינות המוצא מזה הגיעו הגברים והנשים השוהים במקלטים, ועם ארגונים הפועלים באותן מדינות, הכוללים לסייע לקורבנות עם צאמם מהמקלטים. שיתוף-פעולה ביי-מדינתי ופנים-מדינתי תופר כספרות קריטי לחלחת כסייע לקורבנות סתור בבני-אדם (Turner & Kelly, 2008).

לסיכום חלק זה, מדינת ישראל הטיכילה להקים מסגרות ייעודיות לקורבנות סתור בבני-אדם שאינם אזרחי המדינה בצורת מקלט לנשים ומקלט לגברים. צוות המקלטים מעניק סל שירותים מקיף לשוהים בהם, שאינו חלוי בנפגות להעיד נגד הסתרים, והוא פועל בשיתוף-פעולה עם הגורמים הרלבנטיים השונים לרווחתם. כאמור, בשנים האחרונות חל שינוי משמעותי בהרכב האוכלוסיית במקלטים, המציב אתגרי טיפול ושיקום חדשים. המלצותנו, שיפורטו בחלק הבא, מתודות עוד את

נקודת-מבט חשובה בדבר נחיצות ההפניה למקלטים ומידת ההתאמה של המועמדים למסגרת זאת. בעזרת אנשי המקצוע הטיפולי יש לגבש נוחל הפניה, המבוסס על החוויות של הקורבן ולא רק על ההגדרות המשפטיות הפליליות, העוסקות באשמת הסוהר, המעסיק, המנצל או המתעלל. יש לכבד את רצונו של צוות המקלטים, שהוכב בפניו, שלא להיכלל בנוף המתחיל על ההפניה כדי לשמר את תפקידם בנוף המספל.

אשרות עבודה זמנית

המחקר מלמד על ההשיבות במתן אשרות עבודה באופן מיידי לכל הנשים והגברים השוהים במקלטים. בהצדד אפשרות לעבוד, הם מאבדים את עצמאותם הכלכלית, צורבים חובות וחשים תסכול ואשמה מפני שנבצר מהם לשלוח כסף למשפחותיהם. העדר עבודה גם מוביל להמונותות, שעמום, תסכול וכעס, המשפיעים לרעה על האוירה במקלטים ועל הנכונות לקחת חלק בפעולות שיקום אחרות. בשל כך, גם אם טרם התבררה זכאותם לאשרות שזייה ועבודה לטווח ארוך, עצם העברת הגברים והנשים למקלטים חייבת להצמיח להם זכות לעבודה, ולו זמנית. ניתן להנפיק אשרות עבודה זמניות עד לביטול זכאותם לטווח הארוך על-ידי הגורמים הרלבנטיים.

במקרה של עובדי המקלטים, משמעותה של אשרת עבודה מיידיה היא עזיבת המקלט במקרים שבהם הצוות מאבחן צורך בשיקום רגשי או פיזי, או רחיעה של אדם מעבודה בתקלות לנוכח ניצול שחוזתו, או בעיית בריאות, מומלץ לאפשר לו לעבוד בענף אחר, שיאפשר לו להישאר במקלט ולקבל טיפול הולם בהתאם לצרכיו. יש לברך על המדיניות הנוהגת כיום המאפשרת גם לנשים שנסחרו לזנות לפני מספר שנים להיקלט בזמנית. אך לראות בתלף הזמן כשליצמו שיקום, אלא יש להניח השלכות ארוכות טווח של הסחר ונטיבותיו. מומלץ לגבש נהלים גמישים לגבי הארכת האשרה לשנת שיקום. לעתים, מצבים של הנשים והגברים, קורבנות הסחר לזנות או לעבדות, מצדד מסגרת תומכת אינטגרטיבית לפרק זמן הארוך משונה. לעיתים קשה לקבל תאריכה כזו, דבר המוביל לכך שיש נשים השוהות ב'מעגל' ללא יכולת חוקית לעבוד או הוגלות לעוול. למרות שהן זקוקות לטיפול נוסף.

מומלץ לאפשר הנחת בקשה לשנת שיקום במקלט לבקשה אשרה מסוג אחר, לזכות אשרה מנהל קבוצתית או בקשה להליך מדורג של התאחדות מבחן זוגיות עם ישראל (להרחבה על סוגי האשרות השונים, ראו חילילי בתוך הקר וכדו', 2012, פרק 3.8). הסטנדרטים הבינלאומיים יוצרים מחויבות לבחון הן את זכאותם להנחה קבוצתית של מבקשי המקלט המגיעים ל'מעגל' וליאטלס', והן את הצורך שלהם בשנת שיקום. ככלל, קשה להצדיק מניעה קטגורית של בחינה של יותר ממסלול אשרה אחד לקורבן סחר בכני-אדם.

אנו ממליצים לשקול שהפיקוח על שני המקלטים ייעשה על-ידי גורם אחד מטעם משרד הרווחה, ולא שניים כפי שנועה כיום (מקלט מעגן פוקח על-ידי השירות למהגרים, צעירות וצעירים, באגף שירותי הקיץ, בעיר שהפיקה על מקלט אטלס נמצא באחריותו של השירות לרווחת הפרט והמשפחה). התפיסה הארגונית והתוכנית אינה מצדיקה פיצול, ופיקוח אחיד עשוי להזיב תוכנות באשר לניצול משאבים ושתוף בתכנים. זאת, במיוחד לנוכח העובדה שבשני המקלטים שוחים קורבנות סחר לעבודה לעבודת כפייה ומבקשי מקלט.

הרווחה המופקים על-ידי הנהלת המקלטים (למשל, דיווחיות, 2009; גולצמן, 2010), הם מקור חשוב לידע ובסיס מצוין להערכת הנעשה במקלטים. יש להשתמש בבסיס זה כדי לקיים דיון מעמיק, לפחות פעם בשנה, במטרת המקלטים ובפעילותם. כדאי לעשות זאת במיוחד לנוכח המציאות המשתנה, המרוקנת את המקלטים מקורבנות סחר לזנות ומביאה אליהם מהגרי עבודה ופליטים. מומלץ להעשיר את הרווחת, באופן עקבי, בנתונים מדידים, כמו פרקי הזמן שבהם אנשים שוהים במקלטים, מספר הבקשות לאשרה שהוגשו ונדחו (או נענו), הטיפולים הרפואיים שקיבלו השוהים במקלטים, מספר הצעורים ומה עליהם בגורלים: כמה חוזר למדינות המוצא וכמה נשארו בישראל.

איתור והפניה

מכיוון שזנות, החזקה בתנאי עבודה וניצול בעבודה כפייה, נעשים פעמים רבות במרחב הפרטי, ומכיוון שקורבנותיהם חוששים לפנות למשטרה, מומלץ לערוך מבצעים יוזמים לאיתורם וכן לעודד את אזרחי המדינה, באמצעות מסעי הטבה, לפנות לרשויות אם התעורר. חשדם לעבירות שוללות חירות. יש לעקוב אחר פעילותם של העורבים הטורציניים מטעם חברות כוח האדם בענף הטיעור, וללמוד האם הנהל המהיב את מעורבותם (נהלל לשכות פרטיות להבאה, להיתוך לטיפול בעובדים ורים בענף הטיעור, רשות האוכלוסין וההגירה, מנהל שירות למעסיקים ולעובדים זרים, אונוסטי 2011), אכן מבטיח הנאי העסקה הנוגים. אם הנהל אפקטיבי, יש לשקול להרחיבו לענפים נוספים בהם מועסקים מהגרי עבודה. אם הנהל אינו ממש את עירי, יש לבחון דרכים אחרות לאיתור וליחוי קורבנות סחר ועבדות. חשוב להמשיך בפעילות החסברה שקיים משרד המתאמת תכין-משרדית לאנשי המקצוע החלבטיים, כדי לשכלל את הדרכים לאיתור קורבנות.

חשוב לצייד כל מהגר עבודה עם בואו לארץ, במידע על זכויותיו וכן במידע על המקלטים, למקרה שייפול קורבן לעבירות שוללות חירות. יש לפעול באופן יזום גם בקרב מבקשי המקלט, במתקני הכליאה ומתוצה להם, כדי לאתר קורבנות של סחר, ניצול מיני ועבדות. בהנחה שמדובר במספרים גדולים, יש לבחון דרכים לטיפול ראשוני במתקני הכליאה וטיפול ארוך טווח בקהילתי.

יש גם לשקול הקמת גוף מנחה למקלטים, שיפעל בנוסף למשטרה (שחיא הגורם המנחה הבלתי כיידי כיום), או בשיתוף עמה. גוף כזה יכלול אנשי טיפול שיוסיפו

הדומה בהיקפו לסל הכריאות של תושבי ישראל. ללא בריאות פיזית לא ניתן לזכור על שיקום בהכשלים אחרים של החיים. הזכר נכון גם במקרים של מחלות קשות, דוגמת צהבת ואיידס, חרף העלות הגבוהה הכרוכה בכך. דווקא במחלות אלו, העדר טיפול עלול להוביל לתוצאות קשות ומסכנות חיים.

אם ניתן כסווי ביטוחי מלא, ניתן לשיקול גביית דמי ביטוח רפואי בשיעורים הנגבים מאזרחי המדינה, מאלה שעובדים מבין הגברים והנשים השוהים במקלטים.

תפסוקה והכשרה מקצועית

המחקר מלמד כי צוות 'אטלס' מצליח למצוא מפעילים הגנים למהגרי העבודה שהגיעו לישראל כדי לעבוד בתקלות, ועומד בקשר עם אנשים ששהו במקלט ועזבו, כדי לוודא שאינם מוצלים שוב. קושי גדול יותר קיים בקשר לנשים שנסחרו לזנות ובקשר לנשים ולגברים שנכנסו לישראל באופן לא חוקי מנביל הדדום. במקרה של הנשים שנסחרו לזנות, פעמים רבות מדובר בנשים נעדרות כישורי תפסוקה כסיסים. הגברים והנשים מאפריקה חסרים, פעמים רבות, הכשרה מקצועית ספציפית וכישורי תפסוקה הרלבנטיים לשוק עבודה מודרני. כחלק מהשקום התעסוקתי, יש להציע לכל הנשים השוהות במקלט 'משגל', וכן לגברים במקלט אטלס שאינם עובדי תקלות, הכשרה מקצועית לפי כישוריהם, ריצונם והזדמנויות התעסוקה במדינות המוצא ובישראל. בעוד שבשכר קורסי הכשרה מקצועית היו חלק מרכזי מסל השירותים שניתן 'לימשגל', התרשמנו כי כיום יש חסר במרכיב חשוב זה בשני המקלטים. בשל ההטרונגיות של האוכלוסיות במקלטים כיום, קשה לספק להם הכשרה מקצועית על בסיס קבוצתי ועל-כך יש להמשיך ולנסות לשבץ אותם באופן פרטי בקורסים להכשרה מקצועית מחוץ למקלטים.

מומלץ גם להמשיך את המאמצים הנושעים כיום על-ידי צוות המקלטים לסייע בהשמה ובקליטה במקום העבודה, באמצעות סדנאות והתנדבותיות המיישעות לגברים ולנשים להמתדד עם מצבים מורכבים בעבודה, דוגמת התנהלות מול מעסיק, יכולת לקבל משוב על איכות העבודה, ועמידה בלחצים וכלות זמנים.

גריבש תורת שיקום

כאמור לעיל, בישראל, כמו במקומות אחרים בעולם, קיים חוסר בהירות באשר למושג 'שיקום' בכלל ו'שיקום נפשי' בפרט, לקורבות הסחר בכבי-אורם. כמו כן, יש ויכוח על היקף השיקום שמדינת ישראל צריכה להעניק, לאור הסטרנדרטים הבינלאומיים של סיוע לקורבות הסחר בכבי-אורם. כפי שכבר ציינו, במקלטים ניתן מענה לצרכים הבסיסיים והזווות גם משקיע משאבים ומאמצים בשיקום נפשי של נשים ובשיקום תפסוקתי של נשים וגברים. ואלם, טרם פותחו מודל טיפולי לגברים ומגננוי המיכה באלה ששהו במקלטים ויצאו מהם, אם למקום אחר בישראל, או כדי לשוב למדינת מוצאם.

מבנה, מקום, ציוד ותפסוקות פנאי

לכאורה, יש אינדקציות המצדיקות המלצה לפיצול מרחיבי בין מקלט לקורבות סחר לזנות, מקלט למהגרי עבודה ומקלט למבקשי מקלט, תוך יצירת הפרדה בשני האחרונם, בין נשים לגברים. הצדקה לפיצול כזה עולה מתוך דבריהם של מקצת מהמהגריינים, שריווחו על חוסר נכונות של קורבות סחר לעבודות ולעבודת כפיה ושל מבקשי מקלט שצברו התעללויות, להיכנס למקלטים בשל הסיכנה המלווה את הנושים שורדות הסחר לזנות. כמו כן, נתשפנו למתחים הקיימים בין השוהים במקלטים, בדרך-כלל בין המשתייכים לקבוצות אוכלוסייה שונות, שהגיעו למקלטים מסיבות שונות (בעיקר, בין נשים מחבר המדינות שנסחרו לזנות, לבין שאר הנשים שנוצלו על-ידי מעסיקהם). לבסוף, ברור כי הטיפול הנפשי והסיוע שלהם זקוקה כל אחת מהאוכלוסיות הללו, שונים ומחייבים התאמה לצרכים ולמאפיינים הייחודיים של הקורבות, לפי סוג הסחר ומהות הפגיעה. עם זאת, ברור שהקמת מסגרות נפרדות לפי סוג הסחר, בנוסף לפיצול לפי מין, כרוכה בעלויות גבוהות מאוד שלא תשוכנעו כי הן החוכות המציאות. לדעתנו, ניתן לתת מענה לרשימה מפי הסיכנה וכן להיכונים ולצורך כסיוע מוהאם, בתוך המבנים המשותפים הקיימים. מומלץ כי המקלטים ימוקמו באזור המבטיח נגישות גדולה למגוון מעסיקים ופעילויות. מקום ליד מתחם, כפי שיקיים כיום, מומלץ מאוד, ודיוי לוודא מקום גם ליד מתחם ציבור אחרים, לרבות פארק וחרוף ים.

המקלטים הקיימים מרווחים ומאפשרים פרטיות לשהים בהם. כדאי שיהיה במקום מטבח סגור עם קולט אדים שימנע חיכוכים בשל נוהגי תמיני בשולי שונוים. יש להדש את המאמץ ליצירת מרחב לילדים, עם מחשב ומשחקים אטרקטיביים (למעט אם כל הילדים יעבדו עם אימהותיהן לרירות ההמשך שנפתחו לאחרונה). יש לשקד על הרחבת הספרייה לספרים ועיתונים בשפות שאותן דוברים השוהים במקלטים וכדאי שיהיו בכל מקלט שני מקלטי טלוויזיה לפחות, שימוקמו במרחב הציבורי אך במקומות נפרדים, בהם ניתן לקלוט צורכים בשפות הולבנויות. עוד מומלץ להכשיר יגנר ירק, להקים חדר כושר ולצייד את המקלטים במתקנים נוספים וטיוולים מהוץ לכותלי המקלטים, כדי להקחות את התושבת הסגורות וכדי להציג בפני הנשים והגברים השוהים בהם את פניה היפות של ישראל. כמו כן, מומלץ לתת את הדעת על צורכיהם ההייתיים של השוהים במקלטים. יש ליצב את פעילויות הפנאי במקלטים, בשיתוף עם הגברים והנשים השוהים בהם.

כריאות

כבר נצחה זוכים הנשים והגברים במקלטים לטיפול רפואי שוטף ומקף, אך חכיו אינו כולל טיפולי שיניים וטיפול יקר במחלות קשות או כרוניות (הקר וכהן, 2012, פרק 4.3). יש לקוות כי בקרוב יאומץ סל שירותים רפואיים לקורבות סחר בכבי-אורם

גיבוש של תוכנית אינדיווידואלית לכל פרט, המשלבת בתוכה רצף של שירותים ופעילויות, המזיזות להיבטי החיים השונים ואשר עשויים להשפיע על שקיטור לטווח הקצר ולטווח הארוך, כמו גם פרישת אלטרנטיביות למצבים משתנים, במסגרת התוכנית ייקבעו קריטריונים להערכה בזמנים קבועים, כאשר האדם שרוחף להחלטות השורדות לענייניו לאורך כל התהליך.

בהקשר זה חשוב לציין, שאין להניח כי סירוב לטיפול או הימנעות מישראל הם עדות למצב נפשי תקין או לחוסר רצון בעזרה וכשיקום. יש לפתח כלים ליצירת קשר טיפולי עם נשים וגברים המשתייכים לחברות שאינן מכירות את התפישות והפרקטיקות של הטיפול הנפשי המערבי ורואות בבקשת עזרה מצד או הבעת חשש שאינן במקומן. הנהגת העבודה צריכה להיות כי כל הגברים והנשים השווים במקלטים יוכלו לצאת נשכרים מצורה נפשית ורגשית וכי על צוות המקלטים מוטלת האחריות לאחר את הצרכים הטיפוליים ולתת להם מענה.

לבסוף, יש ללמוד ביצר משפיע הניצול של מהגרים לזנות ולעבודה על זנות מקומית ועל יחסי העבודה בין אודחי המדינה (Shanin, 2012, 2011). יש להתמקד עם השפעות אלו: יש לבחון האם ישנם קורבנות סחר בבני-אדם ועבירות שרוללות חירות בקרב אודחי המדינה, ולפתח וליישם גורם שיקום גם עבורם. כחלק מריון זה יש לבחון האם יש צורך פתוחהם של 'מעגל' ושל 'אטלס' לאודחי ישראל, האם אלו מסגרות המתאמות לשילוב ישראלים, ואם לא, האם יש הצדקה להקמת מקלטים נפרדים לישראלים.

אזרון בין מודל טראומה והחלמה ומודל טראומה וצמיחה

המודל הפסיכולוגי של טראומה והחלמה (הוזמן, 1994) רואה את האדם כקורבן פסיבי של נסיבות חייו, הקונן להתערבות טיפולית כדי להחלים מהטראומה שחווה. בשני העשורים האחרונים מהפחתת המהפך לגישה זו, הבנה שונה ואקטיבית של הטיפול בטראומה כמקור לצמיחה (Tedeschi, 1995; Tedeschi & Calhoun, 2004). גישה זו רואה אנשים כבעלי יכולת לשרוד ומתמקדות בכוחות של הפרט. אין הכוונה לביטול מודלט של המודל הפסיכולוגי המוכר, אלא ליצירת אזרון בין שתי הגישות.

להיבט הפסיכולוגי תפקיד חשוב בשיקום הנפשי מעצם העובדה שהחוויה שאנשים עברו מקשות עליהם להביע באופן גלוי ומילולי רצון לקבל טיפול ולשתף פעולה. פתוח דרכי התערבות יצירתיות ואף לא ורבליות, עשוי לאפשר לאנשים להצית בתוך עצמם את הזק של הרצון להשתקם. בשלב ראשוני זה, הקושי תנומד בפני אנשי הטיפול הוא לסייע לאלה השוהים במקלטים למצוא תקווה שניתן אכן למצוא מזון לקשייהם. המלכת בשלב זה נובע מכך שיצירת תקווה מבוטסת על יצירת קשר בין-אישי בין המטפל לבין מקבל הטיפול, אלא שהיכולת לקשר ולאמץ נפגעה בקרב מרבית האנשים שחוו טראומה. להמתדות עם הטראומה הנובעת מהסחר, מהעבודות או מעבודות הכפיה, נוסף הלחץ המיזי של חוסר ודאות שבר

והחלטות ממשלת ישראל ביחס לשיקום קורבנות הסחר בבני-אדם השתנו במהלך השנים. עם תחילת ההתמודדות בתופעה הוחלט על סיוע סוציאלי ופסיכולוגי קצר מעור, בעוד שבהמשך הודגש הצורך בשיקום לפרק זמן של שנה לפחות לקורבנות שסובלים מבעיות קשות כתוצאה מהעברות שביצעו נגדם. המונח "שיקום" עלה שטובלים לבקרים בדיננים בשווא הסחר בבני-אדם בוועדת הכנסת. יחד עם זאת, יש הרשות בשדה המחקר לגבי המרחיבות והצורך לשיקום את נפגי הסחר ויש עצמות לגבי משפעות השיקום ואופן ההתערבות הנדרש. לגבי הנשים, יש הסבורים כי הטיפול צריך להיות דומה לזה הניתן לנשים מזכות. אחרים מציעים ליישם גישות תיאורטיות חדשניות. לגבי גברים, אין כלל מדיניות מוסכמת לגבי הצורך בשיקום ומהותו, ואכן מצאנו כי הם אינם זוכים לליווי ולסיוע פסיכו-סוציאליים.

להתבונן, יש צורך דווקא בגיבוש תורת שיקום קונצפטואלית ואופרטיבית, שתתיר מקובלת על כל הגורמים הרלבנטיים במדינה ותיושם במקלטים, כדי שיהיה ברור מהי מטרת ההפניה למקלט, מה מטרת השתהיה בו, מה יש לספק לגברים ולנשים בעת שהותם במקלטים וכיצד יש ללוות את עזיבתם. כל זאת, תוך בניית תוכנית שיקום דיפונצנאלית לכל אדם בהתאם לצרכיו, כוהותיו והולחותיו, עם קריטריונים ברורים להצלחת ההחלף השיקומי. ההבדלים בין הגורמים השונים, בהבנת מטרת השיקום ומרכיביו, מקשים על תפקודו של צוות המקלטים וכן על הנשים והגברים השוהים בהם.

המתקר לימוד אותנו על הדינמיות של הניצול לזנות ולעבודה ועל הקשר שלו להגירה, כמו גם על ההטרדנות של האוכלוסיות הנפלות קורבן לניצול זה, לרבות מאפייניהן הדמוגרפיים, צורכיהן וכוחותיהן. יש לפתח תורת שיקום לכל אחת מהאוכלוסיות. אנו ממליצים להקים צוות רב-מקצועי שיגיבש פרופילים לכל אחת מהקבוצות בהתאם למאפייניהן, כרגישות תרבותית וכישוריו עם האנשים שחוו פגיעה כזו. לרגישות התרבותית יש דגשים מרכזיים: מודעות תרבותית ואמונות – מודעות של המטפל למצוא האתג, לערכיו ולנשיותו האישיות, ולדרך שבה נטויות אלה עשויות להשפיע על הפישות של המטופל, על השקפת-עולמו ועל צפיותיו המערבת שיש למטפל על תרבותו של המטופל, על המטפל לטפל ברגישות היתסים הטיפולית; וכשרים תרבותיים – יכולתו של המטפל לטפל ברגישות תרבותית ותוך התחשבות ליצירת המטופל (רבין, 1999). עבודה רגישה תרבותית דורשת יגיע רב במיוחד בנושאים בין-אישיים רגשים כגון תפישת סמכות הורכים לבקש עזרה ולקבלה. כמו כן, נדרשות מיומנויות מקצועיות כאמפתיה, רגישות לערכי 'האחר' ומודעות לתחלילים אישיים ובין-אישיים המתעוררים במפגש הבין-תרבותי (בך-דוד ועמיתו, 1999; שורצוולד וספר-מנון, 2005).

מנהלת המקלטים בתקופת המתקר, ויקה גולצמן, ביקשה להטמיע במקלטים את התפישה של 'קהילה טיפולית' ואת דרך העבודה של 'עיהול מקרה' (Case Management), הממקמת במרכז את האדם השווד, וקובעת מטרות טיפוליות ודרכי התערבות והערכה בשיתוף עמו. מומלץ להמשיך ולאמץ מודל זה. הדבר מתחייב

התריעצות, למשל, באמצעות השתתפות של נציגי המקלטים בפגישות מסוימות של הצוות ובעבודת הגוי. כמו כן יש לשקול להעביר לגברים ולנשים חשודים במקלטים חלק מהאחריות על התחלות חיי המקלט, כמו רכישת מזון, לשתף אותם בהחלבתריות לגבי ניצול המקצב, ולייצר דרכים להעלאת תלונות ובעיות, כולל דרכים מסויות.

3. ידע פירושו עוצמה: מתן אינפורמציה לאדם בהבנת הליכים בודדוקטיים וברוטאיים הקשורים לחייו הוא מקור לטח ולעוצמה (סדן, 2002). שיתוף האדם בכל הקשור לענייני בתוכנית שיקום אישית, שי"נתפרח" במיוחד עבורו, הוא חיוני להחשת הערך העצמי, ומקדם בלב התהליך אותו ואת צרכיו, ולא את צורכי הממסד והארגון. תהליך כזה מחייב דיווח והסכב מפורט לאדם, בשפה המובנת לו, על העומד להתרחש במקלט עוד בטרם כניסתו אליו, ולו כדי למקדם את יכולתו לכתור, האם להיכנס למקלט אם לאו. על הגוף המעביר אנשים למקלט (לרוב המשטרה) לאפשר להם לאסוף את הפציהם האישיים מהמעטין או מהמקום שבו גוד לפני שנוכחו למקלט. יש להקפיד להמשיך במתן מידע שוטף על כל ההליכים המנהליים והמשפטיים הנוגעים לאדם בתקופת שתותו במקלט ולאחר עזיבתו.

4. הכשרת הנוכחים (מנטוריום): אנו מציעות למסד תוכנית הכשרה לחנוכים מקרב הנשים והגברים ששהו במקלטים בעבר, שיפעלו בהם תמורת שכר. כך, למשל, אחת הנשים הצטרפה עוד בעת שהותה במקלט, למתנדבים של מיקד הסיע לעובדים ורים בבוקריותם בכלל, כדי לסייע באחור קורבנות סחר לזנות. לחנוכים הזיה הזרבות להם טייע במערכת החסי צנחה, כמי שמתחזקים בניסיון רב יותר. התערבות כזו עשויה לתרום למוחשת מסוגלות של העוזר ולסייע לעזור. הורינול הוא שאנשים שעבדו חוויות חיים דומות ונחלצו בעצמם ממצוקה, יכולים לסייע לאנשים אחרים השוהים במצוקה דומה. לחנוכים הכנה עמקה ובלתי-אמצעות של מצבם של אלה הנמצאים במצוקה הספציפית הזאת, וזהו אף יכולים להוות מודל המסמל תקווה. החנוכים יכולים לזנות כוח אדם חדש וייחודי במקלט, שביכולתו לפעול ב"גובה העיניים", ושיהיה מסוגל לאתר מצוקות ולפענח אותן בהקשר החברתי המשותף להם ולאליה השוהים במקלטים. יחדום עשוי להתבטא גם בכך שהצורה שהם מושישים תינתן בשפתם של השוהים במקלטים ובאופן שנות לאנשים לקבלה ולחוש בכבוד ובריורה הנלווה אליה. כמו כן, פעילות כחונכים עשויה להגמיל ולהעצים את נותני העזרה, ולהגביר את האמון שלהם בעצמם, בכך שיפיקו תועלת מהמשאבים והיכולות שלהם על-ידי מתן עזרה לאחרים (גולן, קומס, קארי-צדוק, 2008).

5. מערכת המיכה תיצונית: אנו ממליצות להרחיב את משגל המתנדבים במקלטים, שיוצו על נושא מסוים או יפעילו סדנה חד-פעמית, או באופן שוטף. המתנדבים, שייבחרו בקפידה, יעבדו הכשרה וישולבו בפעילויות המקלט. הדבר נחזק

נמצאים מורכבת השוהים במקלטים. אדם במצב לחץ מתקשה במקרים רבים לזנות ולמפות את צרכיו ואת רצונותיו. האתגר הטיפולי הוא למצוא דרך שתגביר את המוטיבציה לשנוי, שהיא למעשה תחילתו של התהליך העצמה ושיקום. לכן, יש לברך על ההצטרפות לצוות המקלט באטלס, לאחר תום המחקר, של עובד סוציאלי גבר ושל מודיק דובר אמהרית ואנגלית. יש לקוות כי נוכחות של עובדים סוציאליים גברים ושל מודיקים דוברי שפתם הערד את הגברים השוהים במקלט לשיחת טיפולית, שיאפשרו להם לעבד את החוויות שעברו. במקרה הצורך, יש לאפשר פגויה לפסיכולוגים תיצוים, שאינם בהכרח חלק מצוות המקלטים. פגויה כזו תאפשר לעובדים הסוציאליים של המקלטים לשכלל את התוכנית הטיפולית שהם מעניקים ואף חסייע לגברים ולנשים במקלטים, המעניינים בטיפול על-ידי אדם תיצוני, לרבות במקרים של רצון לעבד את קשייהם האישיים עם צוות המקלט. אנו מומליצות, בהכנה, להמשיך ולפעול במרחב המקלטים באמצעים טיפוליים המבוססים ליצירת אחום של העצמה, במטרה להנעת הידדרות למצב של חוסר אונים. יש להרחיב את הפעילות שנועשה כבר עתה באיתור ויכולות האישיות, המסוגלות והעמדות של השוהים במקלטים ובנייה של כלים המאפשרים שימוש בבישורי חיים, כשליטה עצמית, אסטרטגיות, ודרכים אפקטיביות להצנת האדם את עצמו.

מבסיס מושג זה, נובעים המורכבים הבאים:

1. תוכנית מוכסות קהילה: ניצול של תשיות ושל מערכות שירותים הקיימות בקהילה, במטרה לאפשר אינטגרציה של הגברים והנשים בקהילה שבה הם חיים. המתאים, למשל, עשוי לשמש מקום ניטולי, מכוון, מצויד ומרכיב. שלרובם של הגברים והנשים מהמקלטים בפעילויות במתאי עשוי לתקוות את הסינגמה שלהם כקבוצה מודדת, לאפשר יצירת קשרים חדשים ולעודד האה מתדבות הפגאי, כפי שנועשה במידה מסוימת כבר עתה, באמצעות מנרי בקאנטרי-קלאב השכונתי והשתתפות כחוגי ספורט במתאי. אפשר גם לשלב את הנשים והגברים השוהים במקלטים בתוכניות קהילתיות של ארגונים חברתיים, המוכנים להיעיע פעילויות לאוכלויות הספציפיות השוהות במקלט, כגון ארגוני נשים וארגונים למען מהגרי עבודה.

2. השתתפות בהי המקלט: שיתוף אמיתי מעלה מודעות, מחזק יחסים בין-אישיים, מפזרת תחושה של חוסר אונים ושל ניכור ומסייע לשכירת מעגל פטרולטי של הייררכיה וחלות. ההמלצה לפתח דרכי תקשורת שכיחות שיתוף משמעותי של הנשים והגברים בהי המקלט, נטועה באמנה שיש להם מקום להשמיע את קולם, לגרום להם להביץ שהם יכולים להביע דעה באופן ישיר וללא חשש, ולנסות ולפעול על-פי האינטרסים שלהם, כפי שאלו נתפשים על-ידיהם. כיום נשים משתתפות בדיונים על ההתנהלות היום-יומית של היי המקלט באסיפה" המתקיימת שלוש פעמים בשבועי. נשים וגברים לוקחים חלק בעיצוב החיים במקלטים על-ידי בישול וניקיון. יש מקום להרחיב את השיחות, ברמה של

רצוי כי עובדי המקלטים, לרבות עובדות ועובדים סוציאליים, ישלטו במגוון השפות שמוכרים השוהים במקלטים. לחלופין, רצוי לאתר מטפלים חיצוניים השולטים בשפות השונות, ויש לוודא שתהיה נוכחות אינטנסיבית של מתרגמים לשפות אלו, על-מנת שיוכלו להוסיף כין הצוות לכהן השוהים במקלטים בכל דבר ועניין, לרבות שיחות תרופיטיות. ללא צוות דובר שפות או נוכחות אינטנסיבית של מתרגמים, לא יוכלו להיווצר קשר משמעותי בין הצוות לבין הגברים והנשים השוהים במקלטים ומצטברות תחושות קשות של אפליה וניכור (במיוחד מכיוון שרוב הצוות כן דובר רוסית, שפה הרלבנטית רק לחלק מהשוהות במקלטים).

לנוכח הקושי לאתר מתרגמים בשפות האם של השוהים במקלטים, מנהלת ומקלטים בתקופת המחקר הציעה להקים מאגר ממשלתי לתרגום. אפשרות נוספת היא להעניק אשרות עבודה למתרגמי שיוכלו לשמש מתרגמים בשפות שבהן יש מחסור במתרגמים בישראל. אפשר גם להעסיק כמתרגמים גברים ונשים ששהו במקלטים בעבר, או מהגרים אחרים ששולטים בשפות הרלבנטיות ורכשו שליטה סבירה בעברית או באנגלית.

שירותי-יום ומסגרות המכינה נוספות

בתקופת המחקר, מעגן' ויאטלס' סיפקו מענה שיקומי יחיד לגברים ולנשים שודדי הסחר בכני-אדם בישראל. כלומר, מאגר למודל המקלט, לא היו בנמצא פתרונות יזיר ושיקום אחרים, אשר מקובלים במקומות שונים בעולם, דוגמת דירות חיים לשהות קצרה או דירות המשיך, וכמעט שלא הוגש סיוע ממשלתי בקהילה לנשים ולגברים שודדי הסחר בכני-אדם. כאמור, לאחונה הוקמו דירות המשיך לנשים השוהות תקופה ממושכת במעגן'. יש לבחון את הצלחת המענה הזה ואת ההלמה בין השירותים הנוגעים במסגרת לבין צורכי הנשים והילדים השוהים בדירות. בנימים אלה נפתח בתל-אביב מרכז היום הראשון בקהילה לקורבנות סחר בכני-אדם שלא נמצא להם מקום במקלטים. גם את המסגרת הזו חשוב לחקור ולהעריך.

אכן, רצוי שתמקלטים והשויות הפועלות בקהילה, יתנו שירות גם לקורבנות סחר ועברות שוללות חרות אחרות, שאינם יכולים או אינם רוצים לגור במקלט. בין היתר, הגם שמוציק למנוע מגורים במקלט מקורבנות שצורכים סמים או אלכוהול, או חולים במחלות מידבקות, אין הצדקה לשלילה מוחלטת של שירותי שיקום או לאוכלוסיות אלה. זאת, במיוחד לנוכח העובדה שאין שירותי גמילה ממשלתיים לאוכלוסייה זו. בנוסף, יש לתת מענה לנשים שלא רוצות כי ילדיהן יגורו במקלט, ושריין אופן בשלוח למגורים בדירות מעבד. שירותי היום גם יאפשרו את המשך הקשר עם אלה שעזבו את המקלטים ונשארו בישראל.

לגבי אנשים שבהחר לשוהות במקלט, אנו ממליצים לקיים דיון מקצועי מקיף לגבי הגבלת שנות היציאה מהמקלט, כפורום רחב הכולל את צוות המקלט ונציגים של רשויות המדינה, הארגונים החברתיים והגברים והנשים שודדי הסחר בכני-אדם. נכון לתקופת המחקר, ביצענו הנשים אינן רשאיות לעזוב ללא רשות לפני השעה 15:00.

במיוחד לילדים השוהים במקלט ובדירות ההמשך. מומלץ להנהיג פרויקט "אח בונד" (באחריות המקלט או שירות אחר בקהילה) לילדים החסרים קשר עם דמות אב. במקרים שבהם לא ניתן להכניס את המתגוררים למקלטים, מתשש לפגיעה בפעילות של הנשים השוהות במקלט, אפשר להפגיש בין המתגוררים לילדים מתוך למקלט, למשל במתג"ס.

לקיים

ממצאי המחקר מלמדים כי לדיהון של הנשים השוהות במקלט מעגן' מקבלים שירותי בריאות וחינוך, אך אינם מוגדרים כ"לקוחות" עצמאיים הזכאים לטיפול נפשי באופן מובחן מהאם, לא בעת שהותם במקלט ולא עם עזיבתן של האימהות את המקלט. בעוד שצוות מעגן' פועל לשילוב של הילדים במסגרות לגיל הרך, במקלט עצמו אין מטפלת לילדים. כפי שנודדו בנוספה למכוד שהופץ על-ידי משרד החינוך, הילדים אף אינם מקבלים סיוע נפשי במקלט. בעת כתיבת שודות אלה מתקיים תהליך תכנון להקצאת דירות מהודן למקלט, לאימהות ולילדיהן. מהלך זה מבוך מכיוון שהמקלט אינו מסגרת הולמת לגידול ילדים. ואולם, כל עוד ילדים שוהים במקלט, יש להבטיח להם טיפוליים פסיכולוגיים, גם במסגרת שהותם במקלט וגם לאחר עזיבתו.

תלכים משפטיים

יש להמשיך את הסיוע המשפטי הרחב והנדיב הניתן לקורבנות הסחר בכני-אדם ועברות שוללות חרות אחרות, ולהחזיכו למבקשי מקלט המבקשים אשרה לשנת שיקום ובמקביל פותרים בהליכים לקבלת הגנה קבוצתית או מעמד של פליט. יש לתת סיוע משפטי לכל אדם השוהה במקלט, בכל עניין הקשור לשהותו בישראל. יש ליידע את השוהים במקלטים, בשפתם, על הליכים פליליים המתקיימים נגד מי שפגעו בהם, אם יש כאלה, יש לזרז את החליטים, ולהסביד לקורבנות העברות את התביעות להעיד בהם.

כפי שנועשה, יש ליידע במועד את הגברים והנשים במקלטים, על המסלולים השונים הקיימים בחוק לתביעת פיצויים, ולסייע להם להגיש הביטוח ולקבל פיצוי. יש להקפיד על פיתוח דרכים לשמירה על קשר עם תובעי הפיצויים, גם לאחר שעזבו את המקלט. כדי שניתן יהיה להעביר להם את הפיצויים, אם ולכייספסקו וייגוב.

שפה

סוגיית השפה והתרגום היא מורכבת ומהווה אתגר לכל הגורמים המטפלים בנישים ובמבדים שודדי הסחר בכני-אדם. חרשויות ערות לאחנר זה ואמורות לגבש נהלים שייחוו מענה שפתי בכל הצמתים שבהם זדים עומדים בקשר עם חרשויות ונתקיים לתרגום. במקביל חלה הגמשה בתנאי ההתקשרות עם ספקים של שירותי תרגום, המגדילה את אפשרות הבחירה, בין היתר בניגוד מתרגומים לשוהים במקלטים.

בנושאים כגון יחסי סמכות, יחסים בין גברים ונשים והאופן שבו נותנים ומקבלים עזרה, בהקשר התרבותי הייחודי.

יש להמשיך ולשקוד על חלוקת חומר כחוב וקיום הרצאות בקרב צוות המקלטים, תוך שימוש באמצעים חזויי-יחיים (כדוגמת הקרנת סרטים מקצועיים) שיסייעו בהמדרדות עם סטריאוטיפים ודעות קדומות של אנשי הצוות, ככל שקיימים כאלה. גישה זו אף נתמכת על-ידי מנהלות המקלטים בעבר ובהווה, כפי שזכר כדורות שהפיקו (דרידוביץ, 2009; גולצמן, 2010).

מניעת שהיקה והתמצקות: לא פשוט לספל באוכלוסיות שעברו טראומות קשות, שלא תמיד מבידות תודה על הסייע הניתן להן, ולשמאפייניהן משתנים תדיר. אם לא די בכך, אווירת חוסר וראות לגבי המשך השתות של הקורבנות בישראל זכאונם להיעדר עבודה, מקשה על צוות המקלטים. כפי שגעה הזים, יש להמשיך לפעול למניעת שהיקה של העובדים במקלטים באמצעות הדרכה ושיבות צוות לליבת משותף של סוגיות שונות. במיוחד יש להתמקד בתולכי התחושות ובהעשרת של מיומנויות מקצועיות בהתמודדות עם נושאים רגשיים וביחסי קונפליקט. מומלץ להמשיך ולהסיע בהדרכה ובהנחיה חינוכית, אינטנסיבית וקבועה, מאשת טיפול מומחית שאינה ולא הופה חלק מצוות המקלטים. כמו כן, יש להתמקצע בפיתוח יע ומיומנויות ייחודיות להתערבות בקרב האוכלוסיות החושות והמנוגעות שמגיעות למקלטים.

ליכום חלק זה, ניתן לומר כי הגם שגשויים מאמצים מרשימים להכטיה לשרודי ולשרודות סתו בכבי-אדם מקלט בטוח ומשקם בישראל, חסרה תורת שיקום מוסכמת על-ידי כל הגורמים הממשלתיים הרלבנטיים, שלאורה ייקבעו מנגנוני הפניה למקלטים והשרודים הניתנים בהם, ייבחנו תוצאות השתות במקלטים, ויגורסו ויכשירו הצוותים המקצועיים העובדים במקלטים. בהמלצותינו לעיל, ניסינו להציע קווי מחאר לתורת שיקום כזו, השמה במרכז את הפרט, עם צרכיו וכוחותיו הייחודיים, תוך רגישות תרבותית ומדריה, נגישות שפחה, ופיתוח תוכניות לשילוב בקהילה בארץ המאדחת וכארץ המוצא. להבטח, המטרה הראשונה במעלה של כל מקלט לשרודי סתו בכבי-אדם צריכה להיות חיזוק השוהים בו באופן שיסגו ניצול עתיד שלחם וסחר חוזר. משרת-על זו יסולה להוות מדרג שייכונן את העוסקים בתחום בכל הפרצותיהם, קטנות כגדולות, שיש בהן להשפיע על חיהם של נשים ושל גברים שאותרו גורלם ליפול קורבן לניצול ולהתעללות אכזריים.

אתרית דבר

מאמציה של מדינת ישראל להיאבק בתופעת הסחר בכבי-אדם, לרבות באמצעות הקמת המקלטים לשרודות ולשרודי הסחר, הוכרז על-ידי הממשל האמריקאי שהעלה את ישראל בדרות מתחממים האחרונות, מהדגת טענת השיפור, שבה שוכצה

וכבי המקלטים על השוהיה לחזור עד השעה 24:00. לאור העובדה כי אוכלוסיית המקלטים השתתה, והחשש מפני סחודים כמעט ועלם, הגבלת חופש היצאה של אנשים בנויים ששוהים במקלטים מוצגום החופשי, פוגעת בטולת הבחירה וביומי העצמי. יש לחשוב על פתרונות יצירתיים שיאפשרו לאנשים ליהנות מההשירותים שהמקלט ענימק, מבלי שייאלצו לותר על הזכות לצאת ולבוא כרצונם.

עריכה וחזרת בטוחות

מומלץ לפתח רשכלל את "ארגו הכלים" לשמירה על הקשר עם אלה שעורבים את המקלטים. חשוב במיוחד להעמיק את הקשרים עם הרשויות והארגונים במדינת המוצא, כדי להכטיה את חזרתם הבטוחה של אלה מבין הנשים והגברים שורדי הסחר בכבי-אדם, שתחזרים לארצם.

יש לשקול בחיוב מתן הושבת קבע, אם לא אחרות, לקורבנות הסחר בכבי-אדם החיים בישראל תקופות ממושכות, ושישראל הפכה להיות מרכז חיהם. הדבר ניתן במיוחד לגבי נשים שילדו בלזים בישראל. מדובר בנשים שחיו את רוב חייהן הנוגרים בישראל וקשה לחשוב על דרך שבה תובטה חווה משקמת, שלהן ושל ילדיהן, למרינות מוצא. מתן תושבות יאפשר להן לפנות לרשויות לשיקום, לקבל טיפול רפואי למחלות מסכות חיים, להתמק מבדוג ישראלי מהעלל, ולהכטיה המשיכות וייצבות יחסיות לילדיהן הישראליים.

יש להימנע מפינסת מקחים למקלטים לשם גירושם של אלה השוהים בישראל באופן לא חוקי. יש למצוא דרכים לעזיבת המקלט וחזרתם של אנשים אלה למדינות מוצאם, כדרכי נעים.

תוכניות הכלרה והעשרה לאנשי המקצוע ונותני השיודותם

רגישות מנדריה: הקמת המקלטים ושגרה העבודה בהם התגבשו על-פי החנות היסוד, האמונות והסטריוטיפים של מקימיהם, בדבר ההכללים בין נשים וגברים. יש לבחון את הפתיות ואת ההצדקות המנדריה, העומדות בבסיסן של החלטות כמו מתן דמי-כיט גבוהים וחוץ לנשים, הגבלת הנשים בשעות היצאה מהמקלט, ואי-מתן טיפול נפשי לגברים. אנו ממלצות לקיים סדנת השיבה מעמקיה, בהנחיה אישית מקצוע חינוכי, הממחה לניתוח מנדרי ומימן בסדנת מסוג זה, לברור עמדות והנחות בסיסיות אלה. בעקבות סדנה כזו יש לבחון מהדש את הרצונות שבבסיס הפרקטיקה המבחינות בין נשים לגברים, כמו גם את הצורך בפרקטיקות מבחינות אחרות.

הסמנת גישה רגישת תרבות: משרד המאמח הכיר-מדרית שקד על בניית תוכנית להסמנת רגישות תרבותית בקרב העוסקים בסייע לקורבנות הסחר בכבי-אדם. תוכנית כזו חשובה מכיוון שהגישה הרגשה תרבותית מסייעת לשפר דפוסי הקשורות ולשנות עמדות סטריאוטיפיות של אנשי מקצוע ונותני שירותים. הנופגשים עם אוכלוסייה שהיא בעלת גיזון תרבותי רב. יש להעשיר את הדיע

הקר, ד.י. כהן, א. (2012). *דליף מהקר – המקלטים בישראל לנשים ולגברים שודדי סחר בבני אדם, הונש למחלקת המרציה של ארצות הברית של אמריקה*. תל-אביב: המרכז לסייע ליעוברים זרים.

הקר, ד.י. ליברדון, ר. (2010). משפחות חוצות גבולות בישראל: בין ראותם לאינדיבידואלים ולמולטיקולציות. *המשפט*, 15, 509-549.

הרמן, ג. ל. (1994). *טראומה ותהלמה*. תל-אביב: עם עובד.

ליברדון, ד.י. (2011). האם יוכלו כלי האונן להורס את ביותו על כוחה של חקירה ככלי לציבור העצמית המין: הפללת לקוחות בשבדיה במקרה מבחן, עבודת גמר בחלק ממילי החוכות לתואר "מוסמך", הפקולטה למשפטים. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

סדן א. (2002). *העצמה ותכונן קהילתי*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

פרוטוקול למרציה, לדיכוי, ולהענשה על סחר בבני אדם, בעיקר נשים וילדים, המשלים את אמנת האומות המאוחדות נגד פשע מארגן חוצה גבולות. ניו יורק 15.11.2000, כ"א כרך 1529.

רוזן ס., לבוביץ, ע.י. בורגשטיין, ש. (2010). וירי עמדה: סחר בבני אדם, ניצול למטרות מין ועבדות של מהגרות עבודה ופליטות. ד"ר'ח מוקד סייע ליעוברים זרים וקר לעובר. נמצא באתר: www.kawhoved.org.il/UserFiles/File/PolicyPaper.pdf.

רוזן, ס., ויריקנה, מ.י. פסחיה, מ.י. קאופמן, ע.י. כץ, צ. (2011). מתי מדובר: עדרות מדרב סיני. שנת 2010, ד"ר'ח מוקד סייע ליעוברים זרים וקר לעובר. נמצא באתר: www hotline.org.il/hebrew/pdf/Testimonies_from_sinay_122010.pdf.

שורצלוף, ג.י. סברמנו, ש. (2005). איים נחפס מפני עוברים זרים ודעות קדומות כלפיהם, *מגמות*, 44, 29-55.

Aronowitz, A.A. (2009). *Human Trafficking, human misery: The global trade in Human Beings*. Westport, Conn: Praeger.

Bernat, F.P. & Zhilina, T. (2010). The local becomes global, *Women & Criminal Justice*, 20, 2-9.

Bernat F.P. & Zhilina, T. (2011). Trafficking in humans: The TIP Report, 5/6 *Sociology Compass*, 5, 452-462.

Bjerkan, L. (2005). *A Life of One's Own: Rehabilitation of Victims of Trafficking for Sexual Exploitation*. A Joint Report by Victimology Society of Serbia, Sor-Trondelag University College (Faculty of Health Care and Social Professions, Department of Social Work Programme) and Fafø, available at: www.fafø.no/pubh/rapp47/471.pdf

Blanchet, T. (2002). *Beyond Boundaries: A Critical Look at Women Labor Migration and the Trafficking Within*, available at: www.nswp.org/sites/nswp.org/files/BYOND.pdf.

Hacker, D. (2009). From the moabite ruff to Nurdy the Filipino: Internmarriage and conversion in the jewish nation state. In: H. Herzog & A. Braude (eds.), *Gendering religion and politics: Unraveling modernity's* (pp. 101-124). Palgrave.

ישראל עד לא מכבר, לדוגמה המספקת והגבולה ביותר (US Department of State, Trafficking in Persons Report, 2012; 2013).

חורף המאמצים והחברה הללו, לא ניתן להתעלם מהמתח הקיים בין הוצע לכתב את המחקר הבינלאומי שלקחה על עצמה מדינת ישראל למשימה על זכויות אדם בכלל ולשיקום קורבנות סחר בבני-אדם בפרט, לבין הרצון של ממשלת ישראל לדרושהויהן לשמור על גבולותיה מפני כניסתם של "זרים" ושל לא-יהודים (הקר ולליברדון, 2010; Haeker, 2009). מתח זה בא לידי ביטוי בשדה המחקר, בין היתר, בהפנייתם של שוהים ושוהות למקלטים חרף העובדה שניתן לטעון שישוראל אינה אחראית לשיקומם מכיוון שהלך ופך רב מאז הסחר (כמו במקרה של קורבנות סחר לזנות) או שהסחר לא אירע בישראל (כמו במקרה של קורבנות ההתעללות בסניג), והשיפוטם, בה בעת, לסיור משרד הפנים להעניק להם אשרות עבודה, סיור המהבל באופן ברור במאמצי השיקום שלהם. טיפול "סכנתפוגי" זה באוכלוסיות הרלבנטיות יוצר אי-ודאות ובלבול שמקשה כראש ובראשונה על שודדי הסחר, אך גם על הצוות העובד במקלטים.

העדר הקהרטהויות בא לידי ביטוי גם ביחס לפרויקט המחקרי המדווח כאן. מצד אחד, שיתפו אתנו הרשויות פעולה, הוגישו את שדה המחקר, וליוו את המחקר בכל שלבי הביצועיים. מצד שני, בהוד הרשויות להעלים מרחו המחקר המפורט שהוגש להם, ולקטע דריעתו, לא השכילו למוקד אותו ככלי לדייק בשאלת דרכי הטיפול הראויות בקורבנות סחר בבני-אדם בכלל, ובפעילותם של המקלטים בפרט. כך בעוד שהאיות עורר עניין רב בתי"ל (למשל, Halley, 2013), הוא נותר מיותר במחזוריותו. אין לנו אלא לחצו על כך ולקוות שממצאי המחקר וההמלצות שבעו מהם יחיו לעור לקבצי המדיניות הישראלית ולמבצעייה בעתיד הנראה לעיני.

מקורות

בן-דוד, ע.י. עמית, ד. (1999). האם עלינו ללמוד רגישות תרבותית? הניסיון הישראלי. *חברה ורוחנה: רבעון לעבודה סוציאלית*, י"ט, 235-244.

בן-דוד, ע.י. (1999). טיפול רגיש תרבות בתוך קי רביץ (עורכת). *לחיות שונה בישראל*. (עמ' 282-273). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב ורומה.

גולן, מ.י. קומפ, מ.י. קא-צ'וריק, א. (2008). תכנית מנטורינג – נערות למען נערות. *אפשר: ביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי*, 18, 3-4.

גולצמן, ג. (2010). "ימסך שחור", *השדרות לטיפול בקורבנות סחר בבני אדם – סיכום שנת 2010*. ירושלים: עמותת קשת.

דריז הצוות הבין-משרדי לביחנה פעולות בהתאם לשינויים אפשריים בדיכוי הסחר בבני אדם למטרות נותן ועבודות ולוחות (3.1.2011). ירושלים: משרד המשפטים.

דירדור, ר. (2009). *דירדור/ה עובד/ות*, *חשידותם לטיפול בקורבנות סחר בבני אדם – סיכום שנת פעולות 2009*. ירושלים: עמותת קשת.

- US Department of State, *Trafficking in Persons Report (2010)*: www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010
- US Department of State, *Trafficking in Persons Report (2011)*: www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2011
- US Department of State, *Trafficking in Persons Report (2012)*: <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2012>
- US Department of State, *Trafficking in Persons Report (2013)*: <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2013>
- Halley, J. (2013). available at <http://traffickinggroundtable.org/2013/04/daphna-hacker-and-oma-cohen-the-shelters-in-israel-for-survivors-of-human-trafficking-us-department-of-state-2012>.
- Lagon, M.P. (2011). The global abolition of Human Trafficking. *Georgetown Journal of International Affairs*, 12, 89-98.
- Locke, R.A. (2010). *Rescued, Rehabilitated, and Returned: Institutional Approaches to the Rehabilitation of Survivors of Sex Trafficking in India and Nepal*. In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Arts, a Thesis Presented to the Faculty of Social Sciences, University of Denver.
- Rosenberg, R. (2008). Best Practices for Programming to Protect and Assist Victims of Trafficking in Europe and Eurasia. USAID Report, available at: www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/docs/protection_final_121008.pdf.
- Salazar, P.R. (2006). Trafficking? Filipino hostesses in Tokyo's nightlife industry, *Yale Journal of Law & Feminism*, 18, 145-180.
- Shamir, H. (2012). A labor paradigm for Human Trafficking. *UCLA Law Review*, 60, 76-132.
- Shamir, H. (2011). What's the Border Got To Do With It: How Immigration Regimes Affect Familial Care Provision – A Comparative Analysis. *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 19, 601-669.
- Shelley, L.I. (2010). *Human Trafficking: A global perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Shigekane, R. (2007). Rehabilitation and community integration of Trafficking survivors in the United States. *Human Rights Quarterly*, 29, 112-136.
- Tedeschi, R.G. & Lawrence, G.C. (1995). *Trauma and transformation: Growing in the aftermath of suffering*. CA: Sage Publication. Thousand Oaks.
- Tedeschi, R.G. & Lawrence, G.C. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15, 1-18.
- Turner, J. & Kelly, L. (2008). Nordic Baltic Pilot Project for the Support, Protection, Safe Return and Rehabilitation of Women Victims of Trafficking for Sexual Exploitation Evaluation Report. Child and Woman Abuse Studies Unit, Metropolitan University, London. available at: www.nordicbaltic.net/DMG/pdf/Nordic_Baltic_pilot_project_CWASU_evaluation_10.2008.pdf
- Weiss, A. (2012). Ten years of fighting Trafficking: Critiquing the Trafficking in person report through the case of South Korea. *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, 13, 304-339.
- Yakushko, O. (2009). Human Trafficking: A review for Mental Health professionals. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 31, 158-167.
- US Department of State, *Trafficking in Person Report (2009)*. available at: www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/123123.htm